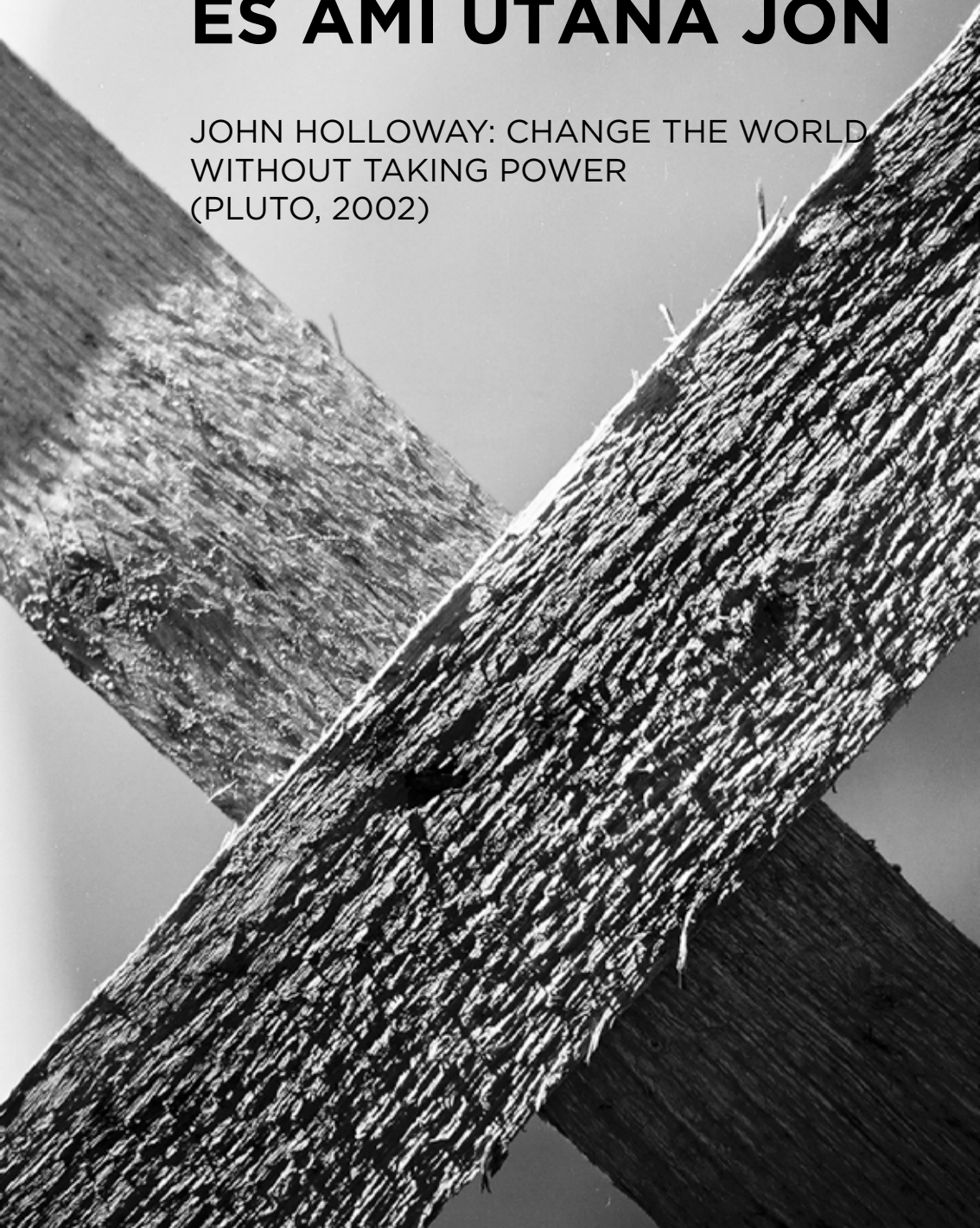

Istvánffy András

EGY SIKOLY ÉS AMI UTÁNA JÖN

JOHN HOLLOWAY: CHANGE THE WORLD
WITHOUT TAKING POWER
(PLUTO, 2002)

„Bármilyen egyszerű probléma megoldhatatlanná fejleszhető, ha eleget töprengünk rajta.” – Woody Allen

John Holloway *Change the World Without Taking Power* című könyve először 2002-ben, az antiglobalizációs(?), globalizációkritikus(?), alterglobalizációs(?) mozgalom tetőzésének időszakájában jelent meg, hogy Hardt és Negri *Empire*-je mellett hamarosan a mozgalom egyik ikonisztikus művévé váljon.

Mielőtt belemerülnénk Holloway híres-hírhedt könyvének olvasásába, tekintsük át fő téziseit! Phil Hearse kritikájában ezt kiválóan megtette, ezért az ő nyomán haladva így foglalhatjuk össze a lényegi állításokat:

1. A reformista és a forradalmi marxizmus stratégiai célja egyaránt az államhatalom megszerzése volt, de az állam óhatatlanul csapdává válik a forradalmi mozgalom számára, lévén autoriter struktúra.
2. Nem az állam a hatalom valódi helye, az a kapitalista társadalmi viszonyokban rejtőzik.
3. A kapitalista kapcsolatokat csak alternatív társadalmi gyakorlatokkal változtathatjuk meg, amelyeket az elnyomottaknak kell küzdelmeik során kifejleszteniük.
4. A társadalmi kapcsolatok nem fix létezők, hanem naponta reprodukáljuk őket a fetiszizáció során. Ez a reprodukció nem automatikus, és meg lehet zavarni alternatív gyakorlatokkal.
5. A tudományos megközelítésmód automatikusan autoriter gyakorlatot eredményez.
6. Semmi sem garantálja a happy endet: csak a negatív kritika és az ellenállás lehetséges, aztán majd meglátjuk, mi lesz az eredmény (Hearse 2003).

Mindez hatalmas vitát váltott ki baloldali és marxista értelmiségi körökben. Ez az írás nem kíván vitatkozni a tézisekkel. Mindössze egy közelebbi pillantást próbál vetni a könyvre, és annak implikációt azok lehetséges gyakorlatában vizsgálja meg.

LEHET-E RECENZIÓT ÍRNI EGY SIKOLYRÓL?

„Kezdetben van a sikoly. Sikítunk.”

Ezekkel az emlékezetes mondatokkal indul a *Change the World Without Taking Power*. Ez a sikoly marad a mű kiindulópontja, belőle születnek a gondolatok. A sikolyból születik maga a könyv.

Miután sikítani kezdünk, Holloway szerint a társadalom különböző módszerekkel próbálja meg elfojtani a kiáltásunkat. Az egyik legbiztosabb módja, hogy tudományos megértésre sarkall minket: miért sikítunk? Tanulmányozzuk a problémát. Értsük meg.

Értsük meg a társadalmat, és azt a helyet, amit elfoglalunk benne. Analizáljuk a sikolyunkat. Végül egy olyan tudatállapotba kerülünk, amiben már nem merünk sikítani, mert az nem tudományos, nem civilizált. Ekkor a sikolyunkat inkább mások sikolyaként értelmezzük, és azt már csupán szociológiai tényként kezeljük.

Holloway ezzel szemben könyve kezdetén elutasít mindent, ami megpróbálná elszakítani a sikolytól és belevinni a tudományosságba. Az ugyanis a forradalmi gondolat halála lenne. A tudomány azt feltételezi, hogy a szubjektum kívül állhat a tárgyán, legyen az a társadalom vagy a történelem, mintegy kívülről elemezheti azt – ezen alapállást viszont Holloway elveti, és ezt az elutasítást a lehető legradikálisabban végigviszi.

Az elmélet csak a sikoly manifesztációjaként lehet legitim, mondja Holloway, beszédhelyzetét definiálva. Az elmélet csak egy része a méltósággal élt életért vívott napi küzdelemnek. Nem más, mint a „Miért?” kérdésének/kiáltásának és a dühnek az összekapcsolódása (Holloway 2005: 106).

És ezzel nagyon nehéz helyzetbe hozza a recenzenst.

Egy recenzió óhatatlanul tudományos megközelítést használ. Kívül helyezi magát a tárgyán, azt eszmetörténeti kontextusba helyezi, más szerzők műveivel veti össze – ami bánásmód ellen ez a könyv jogosan tiltakozna. Hiszen eme megközelítés pont arra való, hogy hatástalanítsa azt a sikolyt, amelyből a könyv született. És míg a recenzió írja a recenziót, azt fogja észrevenni, hogy a mű dekonstruálja a róla szóló recenziót.

A recenzió számára – ha nem akarja írását eleve veszített csatába küldeni, vagy ha csak meg kívánja adni a minimális tiszteletet Holloway művének, ne adj’ isten számítógépénél ülve ő maga is hall magában valamiféle sikolyt visszhangzani – ez az út járhatatlan. Egy múról, amely tagadja a tudományosság legitimációját, szinte lehetetlen tudományos recenziót írni.

Írásom emiatt nem vállalkozik többre, mint hogy szoros olvasatát adja Holloway könyvének. A recenzió megpróbálja összefoglalni, amit a könyv kimond, és beszélni fog a csendekről is, a kihagyásokról és az űrökről, amelyek legalább annyit elárulnak egy elméletről, mint a kimondott tézisek.

Elfogadva a sikoly elsőbbségét, a könyv kritikája szükségszerűen ugyanebből a sikolyból kell, hogy táplálkozzon. A sikolyból, hogy valamit tennünk kell. Így a szoros olvasat mellett a recenzió fenntartja a jogot, hogy esetleg visszasikítson.

KEZDET BEN VAN A SIKOLY... AZTÁN MARXOT OLVASUNK

Kezdetben van tehát a Sikoly. Sikítunk. És a sikítás után, úgy tűnik, ugrunk. Olyan talajra érkezünk, aminek Marx a neve.

Ezt az ugrást a könyv nem indokolja. Amilyen lenyűgöző deklarációval, a beszédhelyzet egyértelmű definiálásával indít, ugyanolyan nagy csend övezi a következő lépést, tudniillik, hogy gondolataink kiindulópontjának és keretének Marxot választjuk. A továbbiakban Marx fogja meghatározni a könyv gondolatmenetét, de ez a lépés abszolút reflektálatlanul marad.

A recenziens természetesen elismeri Holloway jogát, hogy sikoltása miatt Marxnál keressen menedéket, sőt teljesen érhető választásnak tartja, hogy nála keressük a választ a kapitalizmusról feltett kérdéseinkre. Mindössze annyit akar itt jelezni, hogy a könyv bizonyos értelemben csal. Egy olyan általános kiindulópontot kínál fel, ami látszólag függetleníti a tudományos beszédmód logikájától, egy olyan általános szubjektum megnyilvánulásaként tünteti fel önmagát, ami magába foglal mindenkit, aki sikolt a világban található igazságtalanságok miatt. Együtt sikítunk az afgán paraszttal, a magyar nemzeti radikálissal, a szomáliai kalózzal, mindenkivel, aki lázadásra való hajlamot érez magában.

Holloway azt állítja, hogy a sikoly, ami elindul, teljesen általános, és mindenkit magában foglal, de aztán valahogy mi mégis Marxot olvasunk. Hogy miért, azt nem tudjuk. Azt azonban biztosan tudjuk, hogy mások a sikolyuk miatt a Koránhoz vagy a Mein Kampfhoz nyúlnak, és hogy látjuk-e még innen egymást, abban nem vagyunk biztosak.

A Change the World Without Taking Power marxista könyv. Sokan úgy tartják számon, mint olyan művet, ami a zapatisták chiapas-i tapasztalatainak az elméleti hátterét adja meg, ez azonban meglehetősen félrevezető interpretáció. Holloway egy radikálisabb és eredetibb Marx-olvasathoz akar visszavinni minket, harcát a mainstream, ortodox marxizmus ellen vívja. A zapatisták ott jelennek csak meg, ahol ezt a küzdelmet meg tudják támogatni. Nem a zapatista mozgalom belső logikája adja meg a ritmusát vagy a célját a könyvnek, hanem a marxizmus problémái. Lenin jóval többször szerepel, mint subcommandante Marcos. És míg Lenin gondolatai kemény elemzésnek és kritikának vannak alávetve, Marcostól csak néhány szállóige bukkan fel, amelyeket Holloway egy-egy tézise illusztrálására használ fel.

A PREMISSZÁK FELBUKKANNAK

A Change the World Without Taking Power olyan alkotás, ahol a gondolatmenetet meghatározó a priori tételek gyakorlatilag el vannak rejtve a szövegben félmondatokba, hosszú

bekezdések közéjébe bújtatva. A recenzens feladata tehát az, hogy türelmes fejtőmunkával megkísérlje kibányászni és sorrendbe rakni őket.

A sikolyhoz csatolt első és legfontosabb kiegészítés, hogy *a sikoly a kapitalizmus ellen lázad*. Vagyis ne legyen félreértés, a mindenütt jelenlévő, általánosan sikoltó szubjektum célpontja a munka-tőke viszony.

Második kiegészítés, a kapitalizmus elleni harchoz: *Aki a kapitalizmus ellen lázad, olyan társadalmat akar, ahol nincsenek hatalmi viszonyok*. „Ha a kapitalizmus ellen lázadunk, az nem azért van, mert egy másféle hatalmi rendszert akarunk, hanem mert egy olyan társadalmat akarunk, ahol feloldódtak a hatalmi viszonyok” (Holloway 2005: 17).

A recenzens számára ez megint egy merész ugrás a kezdeti, antikapitalista sikolytól. Mi lesz a munka-tőke viszony ellen lázadó tradicionalistákkal, iszlám fundamentalistákkal, alternatív életformákat gyakorló vallási közösségekkel? Ezek az emberek nem akarnak kapitalizmust, de nagyon is hierarchizált társadalmi viszonyokra vágyanak. Hogyan lett közös antikapitalista sikolyunkból a hatalmi viszonyok teljes tagadása? És hogyan írhatjuk le ilyen evidenciával, hogy a kapitalizmus ellen azért lázadunk, mert nem akarunk hatalmi viszonyokat? A kapitalizmus a marxi elemzés szerint a munka-tőke viszonyra épül. Voltak már társadalmak, amelyeket nem kapitalista termelési viszonyok jellemeztek, mégsem nevezhetnénk nyugodt szívvel hatalmi viszonyoktól mentesnek a feudális Európát.

Harmadik kiegészítés a sikolyhoz, a forradalom céljával kapcsolatban: *„A hatalmi pozíciók megszerzését célzó elképzelés (...) figyelmen kívül hagyja, hogy a forradalom célja az, hogy felbontsa a hatalmi viszonyokat, és egy olyan társadalmat hozzon létre, amely az emberek méltóságának kölcsönös elismerésére épül”* (Holloway 2005: 20)

A *Change the World Without Taking Power* gondolatmenetének irányát ezek a tézisek határozzák meg. Ugyanakkor a könyv retorikájára jellemző, hogy a mindent eldöntő premisszák mintegy mellékesen jelennek meg, határozott állásfoglalás és tisztázás nélkül. Pár oldallal ezelőtt még együtt sikoltottunk mindenkiel, mostanra viszont kirekesztődnek közös sikolyunkból azok, akik egy nem kapitalista, de hierarchikus berendezkedésre vágyanak, és a munka-tőke viszony elleni harc a hatalmi viszonyok teljes feloldódásáért vívott harccá változik.

Mindezekből az alaptételekből egyértelműen következik a provokatív állítás: *„Ha hatalomra kerülünk, semmiben sem leszünk mások, mint a történelem összes többi hatalmasa”* (Holloway 2005: 10). Zavart az olvasóban csak az okoz, hogy ez az állítás azelőtt hangzik el, hogy az imént ismertetett premisszák felbukkannának a szövegben. Így működik Holloway retorikája. A gyanútlan olvasó, aki még csak a közös sikolynál tart, könnyen felhördülhet: ugyan miért lett volna ugyanolyan az emberi történelem összes hatalmasa? Még ha a modern államhatalomnál maradunk is, és eltekintünk a személyes intencióktól, mennyire másféle hatalom volt strukturálisan Sztálin kezében, mint Adenauerében? És mi

van azokkal a különbségekkel a hatalmi formák között, amelyek minden magyar állampolgárnak, aki elmúlt 20 éves, húsba vágóan evidensek?

Holloway radikálisan hatalomellenes megközelítésében ez nyilvánvalóan irreleváns. Az egyik hatalom olyan, mint a másik, ha megfelelően távolról nézzük. Ebből pedig az következik, hogy a szociáldemokraták és a bolsevikok történelmi hibát követtek el, amikor az állam ilyen vagy olyan úton történő megszállására törekedtek, hiszen az államhatalom megragadásával csak újratermelték a hatalmat, tevékenységüknek nem volt semmi értelme.

Közös sikolyunk előbb antikapitalizmusba, aztán a hatalmi viszonyok teljes tagadásába vezetett minket. Nem tehetünk mást, mint hogy búcsút intünk minden lázadónak, aki lemaradt az út során, és megyünk tovább a szerzővel.

A TUDOMÁNYOS MARXIZMUS KRITIKÁJA

Sikítunk, ezért Marxot olvasunk.

A könyv gondolatrendszerének a középpontja Marx fetiszizmusfogalma, vagyis a munkatermék áruként való kezelése, ami a tárgyat is elidegeníti a létrehozójától. A munkás tevékenysége idegen tevékenységgé válik, ami nem tartozik őhozzá („Ez csak munka.”). A fetiszizáció megtöri a tett társadalmi áramlását, a tárgyat elidegeníti a tettől.

Holloway a fetiszizmus felől kritizálja a mainstream marxizmust: az tudniillik megfeledezett, vagy még inkább tudatosan ignorálta Marx fetiszizmuselméletét (Holloway 2005: 118).

A marxizmusnak Holloway szerint azért volt szüksége erre a lépésre, mert kritikai-forradalmi elmélet helyett pozitív tudománnyá kívánt válni, amivel átkerült a burzsoá tudomány oldalára. A pozitív tudományosságra való törekvés eredményeképp a marxista gazdaságtan csak az egész (burzsoá) közgazdaságtanon belüli egyik iskolává vált, és a marxista társadalomelmélet is csak a szociológia, mint burzsoá tudomány egyik irányzata (Holloway 2005: 134-135). A tudományos marxizmus az osztályharcot, ami kizárólagos céljává vált, elválasztotta a kapitalizmus folyamatainak megértésétől.

A tudományos marxizmus azt állítja magáról, hogy egy objektív történelmi folyamat objektív megértésének a lehetőségét teremti meg. Ennek az alapvetésnek a következménye lesz először a szubjektum elvont alárendelése a történelem objektív folyamatának, aminek logikus következő lépése a szubjektum gyakorlati alárendelése azoknak, akik értik a történelem objektív folyamatát (Holloway 2005: 137). A tudományos marxizmus önképének logikus konzekvenciája tehát a lenini modell, annak minden következményével együtt.

A tudományos marxizmus vak a fetiszizmusra, ezért nem válik mássá, mint fetiszizált marxizmussá, mondja Holloway. Azonban ha a fetiszizmust tekintjük a kritikai marxizmus kiindulópontjának, akkor a tudomány csak negatív lehet: vagyis kritikai és önkritikai. Mert a

kritika elkerülhetetlenül önkritikát is jelent (Holloway 2005: 138). A pozitív marxizmus ezt az önkritikát kerüli el, aminek legkirívóbb példája az, ahogy a munkásosztály fogalmát kezeli.

MUNKÁSOSZTÁLY ÉS IDENTITÁS

A fetiszizált marxizmus a 'munkásosztály' kifejezéssel egy konkrét embercsoportot jelöl (ennek révén tud betagozódni a burzsoá szociológiába), és nem egy viszony egyik pólusát. Amikor a tudományos marxizmus két jól körülhatárolható embercsoport közötti viszonyként értelmezte a munkás-tőkés viszonyt, ezzel egyszerű receptet adott a forradalmárok számára: csak meg kell szervezni a munkásosztályt, majd a megszervezett csoportnak valamilyen módon ki kell iktatnia vagy sarokba kell szorítania a másik csoportot, a tőkéseket. A klasszikus szocialista mozgalmak számára a proletár identitás megszilárdítása a kapitalizmus elleni harc részévé válik. Propagandájuk egyik fő feladata az volt, hogy elérje: döntő mennyiségű ember azonosítsa magát a munkásosztály tagjaként (Holloway 2005: 141).

A tőkés-munkás viszony azonban Holloway szerint nem két sterilen körülhatárolható embercsoport viszonya. A fétis szempontjából az osztály egy folyamat, mint ahogy a pénz és az állam is (Holloway 2005: 142). A munkásosztály nem a tőkén kívül áll. Éppen a tőke határoz meg bennünket munkásosztályként. Az antagonizmus nem két embercsoport között feszül, hanem abban, ahogy egy társadalmi tevékenység szervezve van.

Ebből az következik, hogy ha megmaradunk a fétisizmusnál, mint kiindulópontnál, akkor mi pont nem a munkásosztályért küzdünk, pont nem munkásosztályként szeretnénk önmagunkra tekinteni, hanem épp ez ellen harcolunk: nem akarjuk, hogy munkásosztály legyünk. A kommunista mozgalmak azt állították, hogy a munkásosztály tagjának lenni büszkeség. Holloway szerint semmi jó nincs abban, ha a munkásosztály tagja vagyunk, épp ezért sikítunk. Küzdelmünk *nem a munka harca, hanem a munka elleni harc* (Holloway 2005: 144).

Csak annyiban lehetséges emancipáció, amennyire nem vagyunk munkásosztály. Ugyanakkor csak azért érezzük szükségét az emancipációnak, mert munkások vagyunk. Itt egy lényes ambivalencia van, ami az ellenállás alapja, és ami elkerülhetlenné teszi, hogy a kritikai elmélet egyben önkritikai is legyen (Holloway 2005: 145). Sikoltásunk a saját betegségünk tünete, mivel nem vagyunk kívül a társadalmon – ennél fogva nem lehetséges objektív, pozitív tudományos társadalomkritika, nem lehetséges pusztán kritikai marxizmus, ahogy azt az önkritikától megszökni próbáló tudományos marxizmus gondolta.

Holloway az osztályharc széles felfogását javasolja, amelynek a középpontjában nem a munka áll, hanem a tett, ami ellene, továbbá túl is megy a munkán (Holloway 2005: 149).

Holloway a fetiszizmus kritikájában azonban ennél tovább lép. Szerinte ugyanis a fetiszizáció folyamatát, a tett társadalmi áramlásának megtörését, a kapitalizmus lényegét végső soron az alany és a tárgy elválasztásaként kell értenünk. Így egy olyan pozícióban

találjuk magunkat, ahol folyamatos radikális tagadásban és dekonstruálásban kell maradnunk, mert minden más a burzsoá gondolkodás terepévé válik, ami Holloway szerint nem pusztán a tőkésosztály vagy a kapitalizmus aktív támogatóinak gondolkodásmódját jelenti, hanem azokat a gondolatformákat, amiket a csinálás és a csinálmány közti megszakított viszony hoz létre a kapitalista társadalomban. „A burzsoá gondolat kritikája az alany és a tárgy saját gondolkodásunkban való elválasztásának kritikája” (Holloway 2005: 53).

A recenzens itt megtántorodik a megnyíló mélységek előtt: előbb a kapitalizmus elleni harc minden hatalmi viszony tagadásává változott, most pedig nyelvünk alapszerkezetét támadja. Vajon Arisztotelész is kapitalista lett volna? Vajon Marx ezzel tisztában volt?

Holloway szerint minden definíció egy alárendelési viszonyt foglal magában, így a kritikai-forradalmi alanyt nem lehet definiálni, mert akkor megszűnne kritikai-forradalmi lenni (Holloway 2005: 150). Azt a bizonyos Mi-t, aki meg akarja változtatni a világot, nem lehet definiálni, mert az identitás kapitalista jelenség, ugyanis elválasztja a tárgyat a tétől, mert a definíció megfoszt minket aktív szubjektumunktól (Holloway 2005: 62).

„A mozgalmunk elsősorban negatív mozgalom, az identitás elleni mozgalom. Mi vagyunk azok, akik szétszedni akarunk, mi vagyunk a bontók. A tőke az, ami szüntelenül összerendez, ami identitásokat alkot” (Holloway 2005: 164).

„Mozgalmunk az osztályozás ellen van” – mondja Holloway. A recenzens rémülten látja, hogy mozgalmunk immár nem a kapitalizmust támadja, hanem az emberi faj kognitív rendszerét. Messzire jutottunk a kezdeti sikolytól.

A recenzensnek meg kell vallania, hogy ezen a ponton zavarban van. Nem érti, hogy Holloway az uralkodó társadalmi rend identitássteremtő erejének támadása során miért magát az identitás fogalmát utasítja el, hogy amikor az identitás és az alany kerül a célpontba, nem egy olyan roham közepén találjuk-e magunkat az emberi lény kognitív rendszere ellen, amit soha nem nyerhetünk meg? Nem magunkat zártuk-e egy eleve vesztes pozícióba? Amikor az identitás létét és nyelvünk alapszerkezetét Holloway a kapitalizmusnak tulajdonítja, nem olyanokat ír a számlájára, amelyek több tízezer évvel megelőzték a létrejöttét?

Mindezeknek a gondolatoknak súlyos konzekvenciái vannak arra nézve, hogy mit lehet még tenni a világban. Mi marad nekünk a lázadáshoz, ha eddig visszük a tagadást? Nem sok.

VÁLTOZTASD MEG A VILÁGOT... DE HOGYAN?

Holloway fent bemutatott gondolatmenete miatt nem támogatja a kapitalizmus elleni mozgalom bármilyen definiálását. Mivel mindannyian sikoltunk, csak más intenzitással, ezt nem lehet átlátni meg megszervezni.

A recenzius, mivel a könyvvel szemben nyugodtan hivatkozhat a saját sikolyára, ennél a pontnál bevallja: kétségek gyötrik azt illetően, hogy amikor a megnevezések elpusztításával lázadunk, valójában nem a lázadás lehetőségétől fosztjuk-e meg magunkat? Mit jelent az a gyakorlatban, hogy az identitást a tőke gyártja, ennél fogva minden kapitalizmusellenes lázadásnak identitás nélkülinek kell lennie?

Holloway nem is tud példát mutatni erre a valós életben, ezért jobb híján azt mondja: a zapatisták ugyan zapatistáknak vallják magukat, de közben nem csak zapatisták, hanem egyben mások is, például maják. A recenzius nem tudja, mennyiben más ez, mint a történelmi munkásosztály-identitás. A proletárok sem csak proletárok voltak, hanem azonkívül még sok minden mások. Többek között németek és franciák, ahogy az 1914 nyarán elementáris erővel kiderült.

Ha a könyvet pragmatista mozgalmár olvasná, valószínűleg azt kérdezné, hogyan tartsunk össze egy mozgalmat, egy meglehetősen nagy embertömeget identitás nélkül? Hogyan cselekedhetnénk közösen anélkül, hogy képesek lennénk kimondani a Mi-t? Holloway erre nem ad választ, a mozgalmár pedig csak reménykedhet, hogy csoport-identitások létrehozásakor mégiscsak az ősi ösztönök, és nem a tőke működése kerítette hatalmába.

Holloway azonban fegyelmezetten végigviszi az identitás tagadásából származó következtetéseket: nem csak a hatalmat nem szabad megszerezni, hanem forradalmi szervezetet sem szabad létrehozni, hiszen az a fetiszmust, a tárgy önálló életre kelését reprodukálja. A szervezetek politikája helyett az „események antipolitikáját” ajánlja: „villanások a fetiszmus ellen” (Holloway 2005: 214).

Holloway forradalomelméletéhez új kifejezéseket vezet be. A valamire való hatalmat (képesek vagyunk megcsinálni valamit) és a valami fölött való hatalmat (képesek vagyunk valamivel megcsináltatni valamit). A forradalom célja az, hogy megszüntesse a valami fölött való hatalmat, és visszaadja az embernek a valamire való hatalma fölötti szabad rendelkezést.

Mivel többé nem béklyóz meg minket a hatalomért való harc, nem strukturalja többé az aktivitásunkat, ezért lényegében bármi a lázadás eszköze lehet. A sikoly Holloway szerint sokszor huliganizmusban, a reggeli ébresztőóra kinyomásában vagy hajunk zöldre festésében nyilvánul meg. (A recenzius egyébként ismer olyan embereket, akik szerint hajunk zöldre festése inkább kapitalista fogyasztói szokás, semmint a valamire való hatalom visszaszerzése.)

Holloway bevallja: nem tudja, hogyan lehet megváltoztatni a világot a hatalom átvétele nélkül – de ez nem tölti el bizonytalansággal, hiszen dekonstruktív megközelítéséből következően büszkén vallja, hogy a nem tudás központi fontosságú a forradalmi folyamat számára (Holloway 2005: 215). Sőt! A válasz utáni vágyakozás nem más, mint a Vezető (Führer?) utáni vágyakozás – int meg minket felemelt mutatóujjal (Holloway 2005: 217), megszüntetve még a pusztán kérdés legitimitását is.

Az új forradalomelmélet így nem egy célból kiinduló, afelől megszerveződő mozgás, hanem egy utópia felé haladó expresszív politika. „A sötétben járunk, egy utópikus csillag fényétől vezetve, NEM!-ünk dühétől hajtva” (Holloway 2005: 221). Mindez azonban csak egy hajtóerő, és abban a pillanatban, hogy identitássá válik, minden elveszett – emeli fel ismét figyelmeztetően az ujját Holloway.

A mindennapi gyakorlatban olyan lázadó szervezeti formákat ajánl, ahol nincs formális tagság, és amelyek a tanács/kommün elvei alapján működnek.

A RETORIKA SZÜNETEI

Holloway radikális forradalomelméletének valóságra alkalmazását csak úgy tudja véghezvinni, ha retorikájába nagy hallgatásokat iktat be.

A könyv gyakorlati részének rendszeresen visszatérő célpontja Lenin forradalomelmélete. Lenin rendszeres szereplője a könyvnek, de csak mint elméletalkotó, és Holloway nem elemzi 1917–1920 eseményeit. Vele szemben ellentétként a zapatistákat mutatja fel, őket viszont nem veti alá hasonlóan szisztematikus intellektuális elemzésnek, helyette a zapatista gyakorlatot mutatja meg. *Bolsevik elmélet versus zapatista gyakorlat*: egyenlőtlen és zavaros szembeállítás, ami a könyv retorikájának egyik legfőbb gyengesége.

A csend akkor válik zavaróvá, amikor Holloway elismeri ugyan a közvetlen demokrácia és a tanács/kommün/szovjet rendszer problémáit, de félresöpri azzal, hogy még úgyszólván fejlődőben, alakulóban van. Pedig volna itt a fizikai térben is megvalósuló közvetlen konfrontációja a bolsevik- és a tanácsmodellnek.

1917 áprilisa és 1918 januárja között a lenini forradalmi modell és a tanácsmodell valódi konfrontációja figyelhető meg, itt valóban érdekes elemzéseket lehetett volna elvégezni: hogyan fordították a bolsevikok önmaga ellen a pétervári és a moszkvai szovjet működési modelljét, hogyan vették át a bolsevik párt alá rendelt fegyveres paramilitárisok a Vörös Gárda segítségével a hatalmat a szovjet nevében, hogyan kormányoztak a következő hónapokban a szovjet nevében úgy, hogy a széles közvélemény számára az alkotmányozó gyűlés 1818. januári feloszlatásáig nem volt egyértelmű a hatalomátvétel és az új berendezkedés valódi természete.

Azzal, hogy a lenini hozzáállás ellentéziként Holloway a bolygó másik oldalán majdnem egy évszázaddal később létrejött ellenpéldát állít – egy olyan ellenpéldát, ami

rádásul nem az ország központjában működik, mint egykor a pétervári szovjet, hanem egy, az állam által nehezen elérhető helyen –, elkerüli a két modell közvetlen konfrontációjának az elemzését és az abból levonható tanulságokat, amelyek nem lennének feltétlenül biztatóak a tanácsmodell számára.

De ha már a bolygó másik oldalán keressük a kortárs példákat, említsünk meg egy másik kihagyást is. A 2005-ben írt epilógusban Holloway arról ír, hogy a baloldali pártokra való szavazás nem jelent alternatívát, hiszen mind Lula, mind Blair a maga módján elárulta a programját (Holloway 2005: 216). Kijelentésével a recenzens nem is kíván vitatkozni, csak a fülsértő csendre hívja fel a figyelmet.

2005-ben, mikor a nemzetközi média figyelmének középpontjában rendszeresen Venezuela állt, mikor az előző években egy katonai puccskíséret összeomlott a népi mozgósításon, a munkaadók két hónapos sztrájkja megtört a dolgozók ellenállásán, a bolíviai kormány radikális szociális projekteket indított, Holloway úgy utasítja el a baloldali parlamentáris, államhatalmat célzó politikát, hogy nem mond semmit Hugo Chávezről.

Nehéz elképzelni, hogy az egyébként Mexikóban élő szerző a hatalmas társadalmi felfordulásokkal járó 2002–2003-as év után egyszerűen nem vette észre, hogy Venezuelában történik valami, amit rádásul forradalomnak neveznek a résztvevői. Holloway mégis inkább a hallgatást választja, és a baloldali parlamentáris utat Tony Blairrel illusztrálja: bolsevik modell vs. zapatista falvak vs. Tony Blair. Ez a retorika a recenzens számára nem túl meggyőző.

KEZDET BEN VAN A SIKOLY... A VÉGÉN PEDIG A NEVETÉS

A megnevezések lebontása, az alanyoknak és identitásoknak egy folyamatosan alakulóban lévő rendszerre visszabontása hamisítatlan dekonstrukciós munka. Így válik Holloway művének címe félrevezetővé: ez nem aktivista mű, nem a társadalom és egy mozgalom problémáiból indul ki. Filozófiai alkotás, mely filozófiai igazságokra tart igényt a mainstream marxizmussal szemben.

Bár a *Change the World Without Taking Power* címében a világ megváltoztatására szólít fel, valójában a világ megváltoztatásának a kérdéseivel foglalkozik a legkevesebbet. Különösen szembeötlő, hogy megközelítésmódjában milyen keveset foglalkozik az aktuális társadalmi-politikai helyzet vagy a neoliberais globalizáció sajátosságainak elemzésével. Hardt és Negri az Empire-ban a hasonló jellegű decentralizált stratégia szükségességét a kapitalizmus új állapotából vezetik le. Persze ha Holloway ezt az utat járná, akkor a társadalom objektív, tudományos leírása és az eltárgyasítás, identitásadás poklába jutna, amit radikális dekonstruktív kritikája nem enged meg.

A recenzió méltányolja a könyv dekonstrukciós munkáját, pusztán ott érzi lehetetlennek a kísérletet, ahol Holloway újonnan nyert filozófiai igazságaival megpróbál átugrani a mozgalomba, és azok révén meghatározni a tevékenységét és irányát.

Egy hasonló ugrás Leninnek meggyőzően sikerült – meggyőzően a szó propagandisztikus értelmében; most ne vegyük figyelembe a tévedéseit, csak a gondolatkonstrukció kortársaira gyakorolt motiváló hatását. Holloway esetében egy hasonlóan meggyőző ugrás azért nem sikerülhet, mivel a dekonstrukció éppen saját legfelsőbb céljai és működése folytán nem alkalmas arra a feladatra, amire Holloway szánja. A könyv épp eredeti ígérteit nem teljesíti. A marxista tudomány dekonstrukciójával nem ad eszközt a világ megváltoztatásáért vívott harchoz.

Míg a marxizmuskritika fegyelmezett gondolati munka, addig a világ megváltoztatásával kapcsolatban be kell érniünk néhány költői képpel (egy világ, ami szeretetre épül, ahol mindenki tisztel mindenkit, s utópikus csillag vezet minket), ami kevésbé elégíti ki azt, aki sikolya miatt tenni is akar valamit. A könyv legkevésbé alapos, leginkább ötletszerűnek tűnő részei pont azok, amelyek a gyakorlat, a bázisdemokrácia, a zapatista hadsereg, az alterglobalizációs mozgalom belső szerveződésének kérdéseivel kapcsolatosak.

A recenzió, ha rosszindulatú akarna lenni, azt írná, hogy csak lífeg a mozgalmi kérdésekről való gondolkodás a könyv magját alkotó marxizmuskritikán.

A *Change the World Without Taking Power* elsősorban nem tulajdonképpeni tartalma, hanem pont ezeknek a hatalomátvétellel és a mozgalom struktúrájáról odavetett ötleteknek köszönhetően vált híres és sokat vitatott könyvvé. Nem kétséges, hogy Holloway műve értékes darabja a kortárs marxista gondolkodásnak, és kritikája hivatkozási pont marad. A könyv címe, a *Változtasd meg a világot a hatalom átvétele nélkül* jelszóra viszont előbb-utóbb hasonlóan fogunk emlékezni, mint Fukuyama-féle történelem végére: egy médiaérzékeny, zseniális blöffe, amiről ma már azt is pironkodva valljuk be, hogy egy rég elmúlt korszakban egyáltalán eltöprengtünk azon, hogy igaza lehet.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Bensaid, Daniel (2005): On a Recent Book by John Holloway. Interneten: http://archive.iire.org/pamphlet_nsf_2006.pdf (Letöltve: 2010.02.03.).
- Hearse, Phil (2003): A Critical Review of John Holloway's Book: To change the World Without Taking Power? In: *Change the World without taking power... or... Take Power to change the world?* Interneten: http://archive.iire.org/pamphlet_nsf_2006.pdf (Letöltve: 2010.02.05.).
- Hearse, Phil (2004): Take the Power to Change the World. Interneten: http://archive.iire.org/pamphlet_nsf_2006.pdf (Letöltve: 2010.02.02.).
- Holloway, John (2005): *Change the World Without Taking Power*. Pluto Press.

(Holloway könyve eredetileg 2002-ben jelent meg. A 2005-ös kiadás végére egy Epilógust illesztett, amiben reagál a könyvet ért kritikákra, és továbbviszi a világ hatalom nélküli megváltoztatásának gondolatát. Recenziómban Holloway 2005-ös gondolataira is hivatkozom.)

A könyvről szóló vita egy tekintélyes részét az IIRE (International Institute for Research and Education) gyűjtötte össze egy szabadon letölthető kiadványba: http://archive.iire.org/pamphlet_nsf_2006.pdf (Letöltve: 2010.01.30.).

A könyv egy rövidebb változata itt érhető el:
<http://libcom.org/library/change-world-without-taking-power-john-holloway>
(Letöltve: 2010.02.02.).